

tendencích je jeho interpretace bezpochyby přesvědčivá. Obsáhlý výklad doplňuje abecedně sestavená tabulka zůstatků získaných Karlem IV., připojená na závěr knihy (s. 598–684). Jde o užitečnou a pro budoucí historiky zajisté nepominutelnou pomůcku, a to tím spíše, že kniha (vyjma obrazových příloh) je na webových stránkách projektu Regesta Imperii volně ke stažení ve formátu PDF.

Velkou předností Bauchovy práce je jeho ochota pracovat i s výsledky českého bádání. Ve svém pojednání recipuje starší i nejnovější výsledky bádání české mediévistiky, včetně děl, která nebyla zprostředkována ve světových jazycích. Byť v tomto ohledu nedosahuje úplnosti, nepomíjí žádné zásadní publikace. Při shromažďování pramenů k přehledu získaných zůstatků se místy opírá o vlastní výzkum či revizi svých předchůdců, jinde spoléhá na předchozí zpracování. Zatímco v italských a říšských pramenech se orientuje výborně a v českých velmi dobře, některá z hlediska Karlova působení méně probádaná území, jako např. vedlejší země, jsou zpracována spíše povrchně.

Knihy Martina Baucha nabízí vítané doplnění dosud známého obrazu Karla IV. coby císaře i českého krále. Opakovaně v knize vystupuje do popředí úzké propojení Českého království s německojazyčnou částí Říše, ale také s italským prostorem. Přesvědčivá je i jeho snaha zasadit panovnický styl Karla IV. založený na zbožnosti a na pocitu osobní vyvolenosti do kontextu kulturního vývoje českých zemí. V autorově výkladu je sakralizovaná královská moc představena jako varianta „religion royale“, která podle něj neexistovala pouze ve Francii a Anglii, ale také ve středoevropském prostoru.

VÁCLAV ŽŮREK

Husitské století, edd. Pavlína CERMANOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2014

789 s., ISBN 978-80-7422-277-1

Kolektivní monografie *Husitské století* představuje třetí svazek z volné ediční řady Nakladatelství Lidových novin, jejímž cílem má být syntetizující zpracování jednotlivých historických epoch v zemích Koruny české. Většinou to bývá panovnická dynastie, která příslušnou dobu charakterizuje a symbolizuje (Přemyslovci, Lucemburkové a Habsburkové). Pro 15. století podobný integrující činitel všech zásadních historických fenoménů schází, avšak zdá se, že pojem „husitství“ stále dokáže tento nedostatek plnohodnotně nahradit.

Chronologický rámec husitského století je vymezen hned v úvodu. Období mezi obsazením kazatelského místa v Betlémské kapli Janem Husem roku 1402 a uzavřením tzv. kutnohorského náboženského míru roku 1485 označují hlavní redaktori jako „krátké 15. století“. V jednotlivých kapitolách se však jejich autoři nedrželi tohoto časového vymezení bezvýtku. Občasné zahrnutí 14., resp. 16. století

do výkladu je samozřejmě pro pochopení dlouhodobějších dějinných procesů zcela oprávněné.

Struktuře knihy vévodí čtyři hlavní části, jejichž rozvrh, forma i obsahová náplň přispívá k přehlednému představení složité a komplexní problematiky „husitského století“. Každou část – „Reforma a revoluce“ (Petr Čornej), „Prostor a společnost“ (Robert Novotný), „Kultura“ (Pavel Soukup) a „Království dvojího lidu“ (P. Čornej) – navíc otevírá stejnojmenná kapitola, v níž jsou následující dílčí problematiky zasazeny do širšího historického kontextu a zdůrazněny hlavní teze příslušné části.

První část je věnována samotnému revolučnímu dění a těm skutečnostem, které z husitství činí jedinečný historický fenomén (Jan Hus, husitská univerzita, husitský radikalismus, husitská Praha a polní vojska). Příslušné kapitoly působí sevřeným a čtivým dojmem. Závěry autorky a autorů jsou navíc dobře promyšlené, jedná se totiž leckdy o výsledky vlastních dlouholetých výzkumů. Zvláště zde se před čtenářem z nejrůznějších perspektiv vynořuje doba revolučních změn, nadějí a nových možností i mnohých vnitřních protikladů.

Blok „Prostor a společnost“ obsahuje ve skutečnosti dvě úvodní kapitoly, z nichž jedna uvádí čtenáře do problematiky „prostoru“ (Lenka Bobková) a druhá „společnosti“ (R. Novotný). S první korespondují kapitoly, které představují husitské století v širším geografickém rámci. Ten totiž není omezen jen na České království a Prahu, tedy dějiště nejdůležitějších dramatických událostí, nýbrž zahrnuje i oblasti (někdy nepřesně označované jako „vedlejší země“) patřící do svazku zemí Koruny české, přičemž Moravě (Petr Elbel), Slezsku (Martin Čapský) a obojí Lužici (L. Bobková) jsou věnovány samostatné, rozsáhlé kapitoly. Kapitoly o společnosti zase nejlépe dokládají revoluční charakter husitské epochy. Podle R. Novotného lze dokonce s určitou nadsázkou říct, že tradiční středověké funkční rozdělení společnosti na trojí lid jako by v husitském období přestalo platit. Zásadním změnám se nevyhnuly žádné složky české společnosti, zejména šlechta, církev (katolická správa a kláštery) a města, jimž jsou věnovány samostatné kapitoly. V úvodních odstavcích je ještě poukazováno na problematiku selského obyvatelstva (s. 161–162), zemského zřízení (s. 162–167) a hospodářských vztahů (s. 167–170). Tyto tři oblasti (a připojil bych ještě právní dějiny) by si rovněž zasloužily samostatné kapitoly. Dílčím způsobem jsou sice zmíněny v kapitolách o šlechtě (R. Novotný), městech (Martin Musílek), kláštřích (Tomáš Borovský) nebo hmotné kultuře (Martin Čechura), avšak s ohledem na jejich historický význam je to, zdá se, relativně málo. Toto opomenutí však nemusí být vysvětleno pouze tím, že by si redakční tým nebyl vědom důležitosti zmíněných historických fenoménů. Banální příčina může tkvět ve skutečnosti, že mezi českými medievisty chybí odborník, který by se příslušnou problematikou dlouhodobě a na patřičné úrovni zabýval. Ať už ale příčiny byly jakékoliv a pomine-li tyto drobné vynechávky, může čtenář nabýt oprávněného dojmu, že se kolektivu autorů podařilo představit husitskou epochu téměř v celé její šíři a hloubce.

Část věnovaná kultuře působí osvěžujícím dojmem, neboť hned v úvodních odstavcích je Pavlem Soukupem zdůrazněno, že civilizační fenomén „kultura“ není možné redukovat pouze na architekturu a výtvarné umění, nýbrž je třeba ho rozprostit na všechny projevy lidské činnosti, v nichž lze rozpoznat hodnotový

system a normy chování v dané společnosti. Díky tomu zde nalezneme nejen kapitoly o vizuálním umění, hudbě či písemnictví, ale také o kazatelství, propagandě, teologii či zbožnosti. Zjevnou snahou editora této části i jejich autorů je setrhnout z husitské revoluce a celého 15. století nálepku epochy, která byla v kultuře „nevýrazná až neproduktivní“ (s. 355). Na jedné straně nelze popřít, že se husitské Čechy dostaly do určité politické a společenské izolace (v revolučních letech navíc do hospodářské, byť nepříliš účinné, blokády), což na kulturní vývoj muselo nepochybně mít vliv, ovšem nikoliv nutně negativní. V každém případě se kulturní vývoj ubíral svébytnou cestou, odlišnou od zbytku Evropy. Jedním z hmatatelných projevů byla např. pozdní recepce humanismu v písemnictví (Jaroslav Boubín). Přesto přinášejí autoři příslušné části dostatek dokladů a argumentů na podporu teze, že 15. století v oblasti kultury rozhodně nebylo úpadkovým obdobím.

V poslední části („Království dvojího lidu“) se její autorka a autoři zamýšlí nad dlouhodobými důsledky revoluční let. Souhrnně lze konstatovat, že nejen v politické (Matyáš Korvín a království dvou králů), nýbrž i společenské (stavovství), náboženské (utrakvismus a Jednota bratrská) a kulturní (humanismus) oblasti byl veden intenzivní zápas o husitské dědictví.

Nedílnou součástí publikace tvoří přes čtyřicet jednostránkových biogramů významných osobností, které utvářely svou dobu a v jejichž osudech se odrážely světlé i stinné stránky husitského věku. Mezi panovníky, vojvůdci, intelektuály a urozenými nalezneme pouze jednu ženu, Johanu z Rožmitálu, což lze asi jen částečně obhájit odkazem na společenskou pozici ženy ve středověku. Domnívám se totiž, že by se našlo více příkladů výrazných ženských osobností, které by si zasloužily životopisný medailonek; např. panovnice Žofie Bavorská, Barbora Cejlská či Alžběta Lucemburská. Co je však v tomto souboru méně pochopitelné a vysvětlitelné, je pominutí osobnosti reformního intelektuála a druhého kostnického „mučedníka“ Jeronýma Pražského.

Z textu jednoznačně vyplývá, že velkou snahou redaktorů bylo vyhnout se jakýmkoliv předsudkům, zjednodušením a schematickému přístupu k dané problematice. Není divu, neboť husitství a „husitské století“ trvale čelilo a zřejmě bude stále čelit hrozbě ideologizace z nejrůznějších stran. O to více je třeba ocenit, že kniha je založena na koncepci, v níž jde především o porozumění hlubokým politickým, společenským, náboženským a kulturním změnám, ať už šlo o duchovní nebo hmotnou kulturu, přičemž tyto změny neprobíhaly v uvedených oblastech rovnoměrně a se stejnou intenzitou. V široce pojaté kultuře bychom např. nějaké zlomové momenty hledali marně. Autoři příslušných kapitol spíš zdůrazňují vliv reformních impulzů na dlouhodobé tendence kulturního vývoje, který revolučním děním nebyl nijak omezen či zastaven.

Spletité odhalování příčin oněch změn není přitom vůbec snadné, neboť souvisí s tradiční otázkou o historické jedinečnosti husitství. Jestliže je od prvních stránek i na jiných místech knihy správně poukazováno na skutečnost, že se pozdně středověké krizové jevy v českém prostředí příliš nelišily od těch západoevropských, pak zodpovězení otázky o jejich vyústění ve specifickou českou podobu reformy církve a společnosti, která křesťanskou Evropou nebyla přijata, už tak jednoznačně

být nemůže. Zejména husitologické bádání bude zřejmě stále narážet na komplikovanost vztahu mezi příčinami jedinečného historického jevu a jejich následky. V dílčích tématech lze jistě tyto kauzální vztahy sledovat detailněji. Najít jednu rozhodující příčinu, která určila specifický ráz celé epochy, je zřejmě nemožné. Nicméně 14. března 1402, kdy byl Jan Hus jmenován hlavním kazatelem v Betlémské kapli, můžeme spolu s P. Čornejem považovat za jakýsi uzlový dějinný bod (s. 18).

Problematika specifčnosti husitství souvisí s otázkou, která se rovněž vine textem knihy jako červená nit. Mělo husitství a zejména vítězný umírněný utrakvismus v podobě dohodnutých kompaktát reálnou šanci reformovat církev a společnost nebo alespoň trvale se udržet v rámci středověké katolické Evropy? Redakční tým přistupuje k této otázce opatrně s vědomím, že kritizování utrakvistů kvůli „střední cestě“ – představující přitakání reformě, avšak nikoliv radikální odpoutání od struktury římské církve ani od bohatství scholastické teologie a filozofie – zavání anachronismem. Jeho dějinný význam nelze posuzovat jen z perspektivy následné evropské reformace 16. století. Přes deklarovanou nestrannost se tak recenzovaná publikace zařazuje mezi ty, v nichž je utrakvismus rehabilitován jako svébytný a plnohodnotný, byť nakonec neúspěšný reformní program středověké společnosti.¹

Monografie, jejíž autorský kolektiv je většinou tvořen odborníky ze střední a mladší generace medievistů, čtivým způsobem shrnuje aktuální výsledky husitologického bádání, což by samo o sobě bylo hodno ocenění. Solidních syntéz husitské revoluce máme k dispozici několik (František Šmahel, P. Čornej a Stanisław Bylina), ale podobné zpracování celé epochy dosud chybělo. V recenzované publikaci jsou navíc tematizovány určité problémové okruhy, které vedou ke kladení dalších otázek nad příčinami krize a způsoby jejich překonávání v pozdně středověké společnosti.

Text knihy obohacuje velké množství barevných ilustrací, na něž lze narazit téměř na každé straně. Představují dobové rukopisy, iluminace, listiny, architektonické památky, umělecká díla, každodenní předměty, plánky, mapy apod. Díky dokonalé souhře textu a obrazu se historický výklad může stát plastičtější a přitažlivější nejen pro čtenáře z úzkého okruhu odborníků.

PŘEMYSL BAR

1) Srov. Zdeněk V. DAVID, *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha 2012 (přel. z anglického originálu *Finding the Middle Way. The Utraquists' Liberal Challenge to Rome and Luther*, Washington – Baltimore – London 2003).